

МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВА ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ПРАВ ЛЮДИНИ: ЗАСТОСУВАННЯ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Концовенко Данііл Дмитрович

студент магістратури факультету морського права

Науковий керівник: Достдар Руслана Миколаївна

кандидатка юридичних наук, доцентка,

доцентка кафедри морського та господарського права

Національного університету кораблебудування

імені адмірала Макарова

м. Миколаїв, Україна

Сучасні збройні конфлікти, зокрема повномасштабна агресія російської федерації проти України, актуалізували дискусію щодо механізмів захисту особистості під час війни. У міжнародному праві існують дві окремі, але взаємопов'язані системи захисту: міжнародне гуманітарне право (далі – МГП) та міжнародне право прав людини (далі – МППЛ). Довгий час у доктрині панувала думка про їхню ізольованість: МППЛ застосовується у мирний час, а МГП – виключно під час війни. Проте сучасна правова реальність спростовує цей підхід. Актуальність теми полягає у необхідності чіткого розуміння того, як ці дві галузі взаємодіють для забезпечення максимального захисту жертв війни, та як уникнути правових колізій при їх застосуванні національними та міжнародними судами.

Для розуміння природи взаємодії цих галузей необхідно звернутися до їхніх витоків. МГП (або «право війни») сформувалося як набір правил поведінки комбатантів та захисту жертв війни, тоді як МППЛ виникло як інструмент захисту громадянина від свавілля власної держави. Як зазначає відомий український вчений М.М. Гнатовський, «співвідношення між міжнародним гуманітарним правом і міжнародним правом прав людини є однією з найбільш складних і дискусійних проблем сучасного міжнародного права» [1, с. 12].

Класичним підходом до вирішення колізій між цими галузями є застосування принципу *lex specialis derogat legi generali* (спеціальний закон скасовує дію загального). У своєму Консультативному висновку щодо законності загрози або використання ядерної зброї (1996 р.) Міжнародний Суд ООН чітко вказав, що захист права на життя, гарантований Міжнародним пактом про громадянські і політичні права,

не припиняється під час війни. Однак те, що вважається «свавільним позбавленням життя», має визначатися відповідно до *lex specialis*, тобто права, застосовного у збройних конфліктах [2, параграф 25].

Це означає, що під час бойових дій вбивство комбатанта супротивника, яке є правомірним з точки зору МГП, не буде розглядатися як порушення права на життя в розумінні права прав людини.

Проте, принцип *lex specialis* не означає повного витіснення прав людини гуманітарним правом. Сучасна доктрина схиляється до теорії «взаємодоповнюваності» (*complementarity*). Дослідниця О.В. Буткевич слушно зауважує, що «права людини та гуманітарне право мають спільне «ядро» – невід'ємні права, які не можуть бути обмежені за жодних обставин» [3, с. 45]. До таких прав належать заборона катувань, заборона рабства, принцип *nullum crimen sine lege* (немає покарання без закону). Ці права діють паралельно і в мирний, і у воєнний час.

Особливу роль у цьому процесі відіграє практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Хоча ЄСПЛ формально не застосовує Женевські конвенції, він використовує норми МГП для тлумачення Європейської конвенції з прав людини. У справах, пов'язаних зі збройними конфліктами (наприклад, *Hassan v. the United Kingdom*), Суд визнав, що затримання особи під час міжнародного збройного конфлікту може бути виправдане нормами МГП, навіть якщо воно не повністю відповідає процедурам мирного часу, передбаченим статтею 5 Конвенції [4].

Важливим аспектом є також механізм відступу від зобов'язань (*derogation*). Згідно зі статтею 15 Європейської конвенції, держава має право відступати від виконання певних зобов'язань «під час війни або іншої суспільної небезпеки». Україна скористалася цим правом після початку російської агресії. Однак, як зазначають експерти, «відступ не є абсолютним і має відповідати вимозі пропорційності та не суперечити іншим зобов'язанням за міжнародним правом, зокрема МГП» [5, с. 88].

Таким чином, у ситуаціях окупації або активних бойових дій МГП надає конкретні інструкції (наприклад, правила поводження з військово-в'язнями), тоді як МППЛ заповнює прогалини (наприклад, право на справедливий суд або свободу вираження поглядів, які не регулюються детально МГП).

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що протиставлення міжнародного гуманітарного права та права прав людини є штучним та застарілим. В умовах сучасних збройних конфліктів ці системи діють кумулятивно. МГП виступає як спеціальне право (*lex specialis*) у питаннях ведення бойових дій, тоді як МППЛ забезпечує загальний стандарт захисту особистості. Найбільш ефективний захист досягається через гармонійне тлумачення обох галузей, де

норми гуманітарного права конкретизують зміст прав людини в специфічних умовах війни. Для України, яка перебуває в стані міжнародного збройного конфлікту, імплементація цього підходу є критично важливою для документування воєнних злочинів та захисту прав своїх громадян у міжнародних інстанціях.

Література:

1. Гнатовський М. М. Міжнародне гуманітарне право : навч. посіб. К. : ВПЦ «Київський університет», 2018. 280 с.
2. Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1996, p. 226.
3. Буткевич О. В. Співвідношення міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини: історія та сучасність. *Український часопис міжнародного права*. 2019. № 2. С. 40–48.
4. Hassan v. the United Kingdom [GC], no. 29750/09, ECHR 2014.
5. Короткий Т. Р. Права людини у збройних конфліктах: співвідношення міжнародного гуманітарного права та права прав людини. *Альманах міжнародного права*. 2020. Вип. 23. С. 85–92.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-582-5-55>

RETURNING UKRAINE’S CHILDREN: CAN MEDIATION HELP?

Krestovska Natalia Mykolaivna

Doctor of Law, Professor

National University “Odesa Maritime Academy”

Odesa, Ukraine

The large-scale abduction and illegal transfer of Ukrainian children to Russian territory constitutes one of the most grievous and emotionally charged dimensions of the war against Ukraine. Since the beginning of the full-scale invasion, thousands of children have been separated from their families, stripped of their identities, and subjected to systematic Russification and militarization. While international law clearly condemns such practices and steps toward criminal accountability are underway, the urgency of the situation demands more immediate, child-focused responses. This article explores the role that mediation – a peaceful and flexible tool for conflict resolution – might play in facilitating the return of Ukrainian children, offering an alternative avenue of justice centered on the best interests of the child.